

Advocatuur

DD 2016/58

Wetgeving: Wet Digitale processtukken Strafvordering

Ook het strafrecht kan er niet aan ontkomen; de digitalisering rukt op. In het oktobernummer van 2015 is in deze rubriek al gewezen op aanstaande wetgeving, die inmiddels daadwerkelijk in het Staatsblad is verschenen: de Wet Digitale processtukken Strafvordering (*Stb.* 2016, 90). De wet bevat een aantal regelingen, die onder meer tot doel hebben de integriteit van processtukken in elektronische vorm te bewaken en omschrijven op welke wijze stukken elektronisch moeten worden ondertekend. Voorts bevat de wet bepalingen aangaande het langs elektronische weg doen van aangifte, het indienen van verzoeken, schrifturen en klaagschriften, het instellen van rechtsmiddelen en de kennisneming van processtukken. Uitgangspunt is daarbij dat documenten in papieren vorm gelijk zijn aan documenten in elektronische vorm. De wet strekt er overigens uitdrukkelijk niet toe de bestaande verdeling van verantwoordelijkheid inzake processtukken te wijzigen.

Op dit moment kunnen opsporingsambtenaren een proces-verbaal in elektronische vorm opstellen. Ook is het mogelijk dat een 'gewoon' papieren proces-verbaal wordt ingescand. Tot het moment waarop de aanlevering, het gebruik en de verwerking van documenten in elektronische vorm ten behoeve van een strafdossier volledig zijn ingevoerd, zullen de documenten door middel van inscannen in een elektronisch dossier kunnen worden opgenomen. De wet stelt nadere eisen aan de integriteit van de stukken, waaronder elektronische bestanden van foto's of video-opnamen. De opsporingsinstanties, het Openbaar Ministerie en de rechtspraak zullen ervoor moeten zorgen dat de integriteit van ieder stuk kan worden nagegaan.

Voor het doen van aangifte en het indienen van klaagschriften, schrifturen en verzoekschriften bevat de wet een specifieke regeling. Ten aanzien van het aanwenden van rechtsmiddelen is aangegeven dat de ontvangst zal worden bevestigd, zodat geen discussie kan ontstaan over de vraag of het rechtsmiddel tijdig is aangewend. Het indienen van andere stukken zal kunnen gaan geschieden op een wijze als in het procesreglement van de betrokken instantie is voorgeschreven, zij het dat hiervoor zoveel mogelijk eenduidige kaders zullen moeten gaan gelden.

Bepaalde onderwerpen zullen nader worden uitgewerkt bij AMvB. De NOVA heeft op 28 april 2016 een advies uitgebracht over een concept-Besluit, waarin een nadere invulling is gegeven aan onder meer de wijze waarop verdachten zelf toegang zouden moeten krijgen tot een strafdossier. In het advies is onder meer aangegeven dat het inloggen op een *webportal* middels DigiD niet mogelijk is voor rechtspersonen, terwijl ook niet iedere (gedetineerde) verdachte over DigiD beschikt, of over de middelen die nodig zijn om kennis te nemen van digitale stukken. Voorts is in het advies gewezen op een aantal andere praktische bezwaren. Van de ontwikkelingen in dit verband zal in de toekomst in deze rubriek verslag worden gedaan.

Bezuinigingen gefinancierde rechtshulp en verhoorbijstand

Sinds de in 2013 aangekondigde bezuinigingen van 85 miljoen euro is de gefinancierde rechtshulp een terugkerend onderdeel van deze rubriek. Nadat de bezuinigingen door de Eerste Kamer werden geblokkeerd en het kabinet middels de motie-Franken verzocht werd alternatieve financieringsmogelijkheden te zoeken, werd de Commissie Wolfsen in het leven geroepen. Die Commissie publiceerde in november 2015 het rapport 'Herijking rechtshulp – Naar een duurzaam stelsel voor de gesubsidieerde rechtshulp'. In dit rapport werd onder

meer gepleit voor een herijking van de forfaitaire vergoedingen voor standaardzaken, een verlaging van het puntenplafond (het urenquotum) en eerstelijnsrechtsbijstand door anderen dan strafrechtadvocaten. Met name op de twee laatste aanbevelingen van de Commissie werd vanuit de strafrechtadvocatuur veel kritiek geuit.

Op 31 mei 2016 werd de kabinetsreactie gepubliceerd. Het kabinet besloot een Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand in het leven te roepen. De samenstelling van deze commissie is op 2 september jl. bekend gemaakt. Onder meer mrs. Van der Meer (President van het Gerechtshof Amsterdam) en Hendriksen (voormalig landelijk deken van de Orde van Advocaten) nemen in de Commissie plaats. Voorts nam het kabinet de verlaging van het puntenplafond over. In het stelsel van gefinancierde rechtsbijstand wordt gewerkt met vergoedingspunten, waarbij 1 punt staat voor 1 gemiddeld werkuur. Waar advocaten nu nog maximaal 2000 punten per jaar mogen behalen zouden dit voortaan nog slechts 900 punten mogen zijn. Met een maximum van 900 punten en daarnaast 300 uren aan werk van betalende cliënten, zouden advocaten volgens het kabinet een redelijk salaris moeten kunnen verdienen. Slechts in uitzonderingsgevallen zou een afwijking van de 900 puntengrens mogelijk zijn.

Dit plan heeft zware kritiek gekregen, onder meer van de beide verenigingen voor strafrechtadvocaten (de NVSA en de NVJSA). Zij wijzen erop dat er nauwelijks betalend werk in het strafrecht is: nagenoeg alle rechtzoekenden zijn aangewezen op een door de overheid gefinancierde advocaat. Een strafrechtpraktijk met 25% betalend werk is daardoor een utopie. Verder wijzen beide verenigingen erop dat specialisatie verloren gaat als strafrechtadvocaten gedwongen worden op andere rechtsgebieden betalend werk te zoeken. Gefinancierde strafzaken die niet door de huidige strafrechtadvocaten kunnen worden gedaan omdat hun quotum dat niet meer toelaat,

moeten bovendien door andere (niet-gespecialiseerde) advocaten worden behandeld. Gevreesd wordt dat rechtzoekenden hierdoor tegen het einde van het jaar geen strafrechtadvocaat meer kunnen vinden, omdat die hun quotum voor dat jaar al hebben bereikt.

Voorafgaand aan het algemeen overleg van de Vaste Commissie voor Veiligheid en Justitie d.d. 8 september jl. lieten ook individuele advocaten van zich horen. Tijdens het overleg, dat door meer dan honderd strafrechtadvocaten werd bijgewoond, spraken Kamerleden van een 'tsunami' aan brieven van bezorgde strafrechtadvocaten. Kamerlid Van Nispen (SP) stelde schriftelijk kritische vragen over het puntenplafond en het algemeen overleg verliep al even kritisch voor de Minister van Veiligheid en Justitie. Kamerleden toonden zich bezorgd over de voorgenomen grens en beklagden zich over het feit dat de minister veel antwoorden, waaronder het antwoord op de vraag wanneer uitzondering op de puntengrens mogelijk is, niet kon beantwoorden, omdat dit 'in overleg met de Orde van Advocaten en de Raad voor Rechtsbijstand' zou worden uitgewerkt. Aan het einde van het overleg concludeerde de minister terecht 'veel huiswerk te hebben gekregen'.

Met betrekking tot de eerstelijnsrechtsbijstand (consultatie en verhoorbijstand) heeft het kabinet aangegeven dat deze 'vooralsnog' blijft voorbehouden aan piketadvocaten.

In de vorige editie van deze rubriek is aandacht besteed aan het arrest van de Hoge Raad van 22 december 2015 (ECLI:NL:HR:2015:3608, *NJ* 2016/52), waarin werd bepaald dat verdachten per 1 maart jl. recht hebben op een raadsman bij het verhoor. In twee arresten van 6 september jl. (ECLI:NL:HR:2016:2018 en ECLI:NL:HR:2016:2019) maakt de Hoge Raad duidelijk dat dit arrest niet inhoudt dat de regels betreffende rechtsbijstand tijdens het verhoor ook met terugwerkende kracht gelden. Dat een aangehouden verdachte het recht heeft op bijstand van een raadsman tijdens zijn verhoor door de politie, behoudens bij het

bestaan van dwingende redenen om dat recht te beperken, geldt volgens de Hoge Raad voor toekomstige gevallen, dus vanaf het wijzen van het arrest op 22 december 2015. Daarbij benadrukt de Hoge Raad dat ten aanzien van een verzuim van zodanige verhoorbijstand in de periode van 22 december 2015 tot 1 maart 2016 bij wijze van overgangsrechtelijke regel niet het rechtsgevolg van bewijsuitsluiting wordt verbonden.

Een punt van discussie blijft wat het verlenen van rechtsbijstand tijdens een politieverhoor zou moeten inhouden. Volgens de strafrechtadvocaten wordt hun optreden tijdens het verhoor te veel aan banden gelegd. Daarnaast menen zij dat de vastgestelde vergoeding ontoereikend is om adequate verhoorbijstand te kunnen verlenen. Op 17 maart jl. diende daarom een kort geding tegen de Nederlandse Staat. De vergoeding werd door de Voorzieningenrechter niet onrechtmatig geoordeeld, waarbij werd overwogen dat duidelijke cijfers over hoeveel tijd met verhoorbijstand gemoeid gaat ontbraken, terwijl de minister had toegezegd onderzoek te doen naar die werkelijke tijdbesteding. Volgens de Voorzieningenrechter kon de vergoeding onrechtmatig zijn indien de Staat niet bereid was redelijke gevolgen te verbinden aan deze onderzoeksresultaten (Rb. Den Haag 31 maart 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:3367). Met betrekking tot de rol van de advocaat tijdens het verhoor oordeelde de Voorzieningenrechter dat er onzekerheid bestond over de vraag of de beperkingen die in de Beleidsbrief OM aan de verhoorbijstand worden verbonden, zijn te verenigen met de in het arrest van de Hoge Raad geformuleerde norm. De Voorzieningenrechter stelde daarover prejudiciële vragen aan de Hoge Raad (Rb. Den Haag 14 april 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:4049), welke vragen de Raad op 13 september 2016 heeft beantwoord (ECLI:NL:HR:2016:2068). Kort gezegd is de Hoge Raad van oordeel dat – in zijn algemeenheid – niet kan worden gezegd dat de toepassing van de regels die zijn neergelegd in de Beleidsbrief OM en de daarbij behorende Bijlage 2, ongeacht de

omstandigheden van het geval, ertoe leidt dat wordt tekortgedaan aan een praktische en effectieve uitoefening van het recht van een verdachte op bijstand van een raadsman tijdens zijn verhoor door de politie. Daaraan voegt de Hoge Raad nog toe dat, voor het geval de Beleidsbrief OM en de daarbij behorende Bijlage 2 nog van kracht zijn na het verstrijken van de implementatietermijn van de Richtlijn, de in die brief en bijlage vervatte regeling niet een zodanige inhoud kent dat in dit stadium gezegd kan worden dat alsdan grond bestaat voor het geven van een bevel tot buitentoepassing-lating daarvan of tot aanpassing daarvan door de Voorzieningenrechter vanwege onmiskenbare strijd met de Richtlijn.

Op 27 november 2016 eindigt de implementatietermijn van Richtlijn 2013/48/EU, waarin het recht op verhoorbijstand is gewaarborgd. Het recht op verhoorbijstand volgt dan rechtstreeks uit de Richtlijn en niet (enkel) uit voornoemde rechtspraak van de Hoge Raad. Dat betekent dat de Nederlandse uitleg van de regeling en de beperkingen die in Nederland aan de advocaat tijdens het verhoor zijn opgelegd, ter beoordeling kunnen worden voorgelegd aan het Europese Hof van Justitie. Op het gebied van verhoorbijstand valt in de toekomst zeker de nodige jurisprudentie te verwachten.

Rechtspraak (overig)

De gepubliceerde rechtspraak over het afgelopen halfjaar bevat een drietal zaken waarin een (beweerdelijke) advocaat zich voor de strafrechter moest verantwoorden. In ECLI:NL:RBDHA:2016:1438 ging het om een man die jarenlang de titel van advocaat voerde zonder daartoe gerechtigd te zijn. Hij verleende in die periode rechtsbijstand aan rechtzoekenden ingevolge de Vreemdelingenwet 2000. In het briefhoofd van zijn kantoorpapier vermeldde de man het woord 'lawyer', terwijl hij zich naar de rechtzoekenden toe ook 'lawyer' noemde. Volgens de Rechtbank Den Haag heeft dit woord weliswaar meerdere betekenissen,

maar is de meest gebruikelijke vertaling ervan advocaat. Zeker bij de rechtzoekenden, die niet vertrouwd waren met het jargon, werd door het gebruik van dit woord de indruk gewekt dat de man advocaat was. De rechtbank is van oordeel dat hij, door zich voor te doen als advocaat, dan wel dit niet tegen te spreken, een valse hoedanigheid heeft aangenomen. Daarom volgt niet alleen een veroordeling wegens het zonder daartoe gerechtigd te zijn voeren van de titel van advocaat, maar ook ter zake van oplichting van zijn cliënten.

De tweede zaak betrof een verdachte die wel advocaat was, maar zich volgens het Openbaar Ministerie had schuldig gemaakt aan belemmering van de verklaringsvrijheid van een getuige. De getuige zou onder andere op het kantoor van de advocaat onder druk zijn gezet met als doel een vooraf gedicteerde valse verklaring af te leggen. Het Amsterdamse hof spreekt de advocaat echter vrij (ECLI:NL:GHAMS:2016:1270). Het overweegt dat de strekking van artikel 285a Sr weliswaar ruim is, maar dat ervoor gewaakt dient te worden dat zaakgebonden contact met een persoon die als getuige is of zal worden opgeroepen voor het afleggen van een verklaring te snel binnen de werkingssfeer van deze bepaling wordt gebracht. Volgens het hof is het in het kader van een goede beroepsvervulling voor advocaten niet ongebruikelijk – en soms zelfs aangewezen – dat een advocaat zich nader doet informeren omtrent hetgeen een getuige zal kunnen verklaren indien deze als zodanig wordt opgeroepen. Van beïnvloeding van de verklaringsvrijheid van de potentiële getuige zal sprake kunnen zijn als vervolgens gebruik wordt gemaakt van dwangmiddelen zoals intimidatie, het in het vooruitzicht stellen van een beloning of het inwerken op het gemoed, maar daarvoor bestond in deze zaak geen overtuigend bewijs.

Vrijspraak was ook in de derde zaak de uitkomst, en niet voor de eerste keer. Nadat de Rechtbank Rotterdam en het Haagse hof dezelfde advocaat eerder al integraal

vrijspraken, oordeelde het Haagse hof ook dit keer – na een succesvol cassatieberoep van het Openbaar Ministerie – aldus (ECLI:NL:GHDHA:2016:2134). In de ogen van het Openbaar Ministerie had de advocaat zich schuldig gemaakt aan valsheid in geschriften door in *legal opinions*, certificaten en garanties ten onrechte de indruk te wekken dat de directeur van het Havenbedrijf Rotterdam geen toestemming nodig zou hebben van de Raad van Commissarissen om garanties voor bankleningen af te geven. Het hof overweegt echter dat professionele onachtzaamheid, door bij het opstellen van diverse stukken over de op de toestemming betrekking hebbende bepaling in de statuten heen te lezen, nog geen (voorwaardelijk) opzet impliceert. Enig rechtstreeks en onweerlegbaar bewijs dat de advocaat er rekening mee heeft gehouden dat de stukken vals zouden blijken te zijn ontbreekt, zodat vrijspraak is aangewezen. De uitspraak van het hof is inmiddels onherroepelijk geworden, waarmee aan deze langslpende zaak een definitief einde is gekomen.

Over de reikwijdte van het advocatuurlijke verschoningsrecht verscheen een aantal vermeldenswaardige beschikkingen van de Hoge Raad. Daarin stond hoofdzakelijk de vraag centraal of geschriften voorwerp hadden uitgemaakt van het strafbare feit of tot het begaan daarvan hadden gediend (de zogenaamde *corpora et instrumenta delicti*). In een beklagzaak in het Rykiel-onderzoek (ECLI:NL:HR:2016:1017) ging het om onder meer e-mails, adviezen, declaraties en gespreksverslagen van een advocaat. De Hoge Raad concludeerde dat de rechtbank haar oordeel dat het hier *corpora et instrumenta* betrof ontoereikend had gemotiveerd, waarbij hij benadrukte dat de beklagrechter in dit verband de nodige behoedzaamheid in acht moet nemen. Tot cassatie leidde dit echter niet, nu sprake was van zeer uitzonderlijke omstandigheden die alsnog een doorbreking van het verschoningsrecht van de advocaat rechtvaardigden.

Wel tot cassatie kwam het in een met deze zaak samenhangende beklagprocedure (ECLI:NL:HR:2016:1027), waarin de door de rechtbank als *corpora et instrumenta* aangemerkte stukken betrekking hadden op onder meer advisering over aandelen- en vastgoedtransacties. Volgens de rechtbank stond voldoende vast dat deze stukken voorwerp van het strafbare feit uitmaakten of tot het begaan daarvan hadden gediend, nu zeer wel denkbaar was dat de transacties en advisering daaromtrent onderdeel uitmaakten van met witwasdoeleinden opgerichte constructies, ondanks dat de advocaten zich hiervan mogelijk niet bewust waren geweest. Volgens de Hoge Raad was dit oordeel ontoereikend gemotiveerd, waarbij hij meewoog dat de rechtbank niets had vastgesteld omtrent de aard van de grote hoeveelheid inbeslaggenomen stukken ten aanzien waarvan een beroep op het verschoningsrecht werd gedaan.

In twee andere zaken (ECLI:NL:HR:2016:1324 en ECLI:NL:HR:2016:1343) was de Hoge Raad evenmin tevreden met de motivering die de rechtbank aan haar oordeel aangaande de *corpora et instrumenta* ten grondslag legde. De Hoge Raad meende in dit geval dat uit hetgeen de rechtbank had vastgesteld omtrent de aard van de grote hoeveelheid inbeslaggenomen stukken (onder meer correspondentie, declaraties en creditnota's van een advocatenkantoor) ten aanzien waarvan een beroep op het verschoningsrecht werd gedaan, niet zonder meer kon worden afgeleid dat al die stukken voorwerp van het strafbare feit uitmaakten of tot het begaan daarvan hadden gediend.

Alhoewel duidelijk is dat de *corpora et instrumenta*-rechtspraak nog niet volledig is uitgekristalliseerd, lijkt uit de genoemde beschikkingen wel voorzichtig te kunnen worden afgeleid dat het oordeel van de rechter dat van *corpora et instrumenta* sprake is bij voorkeur concreet en per document wordt gemotiveerd, in plaats van in algemene termen.

Tuchtrecht(spraak)

Dat een straf- en tuchtrechtelijk onderzoek elkaar kunnen overlappen is genoegzaam bekend. Minder helder is echter in hoeverre de waarborgen in de ene procedure doorwerken in de andere. Een belangrijke uitspraak van het Hof van Discipline (ECLI:NL:TAHVD:2016:78), gegeven in de beroepsprocedure tegen een uitspraak van de Raad van Discipline die we in onze vorige rubriek behandelden, geeft daarover meer duidelijkheid. Door het Openbaar Ministerie werd geklaagd dat een advocaat had getracht een getuige te beïnvloeden, onder meer door hem betalingen te verstrekken. In Duitsland was een strafrechtelijk onderzoek ingesteld tegen de advocaat, maar had nog geen vervolging plaatsgevonden. Het Nederlandse Openbaar Ministerie had ook nog niet besloten of de advocaat in Nederland zou worden vervolgd. In de tuchtprocedure die het Openbaar Ministerie al wel tegen de advocaat was gestart weigerde hij op een aantal vragen antwoord te geven en beriep hij zich op zijn zwijg- en verschoningsrecht. De advocaat meende dat het Openbaar Ministerie misbruik maakte van de tuchtprocedure, door deze vooraf te laten gaan aan een mogelijke strafrechtelijke procedure, waardoor zijn geheimhoudingsplicht en het recht om in een strafzaak te zwijgen werden omzeild. Het hof van Discipline is echter van oordeel dat de advocaat geen recht heeft om te zwijgen in de tuchtprocedure. De vraag of een afgelegde verklaring nadien kan worden gebruikt als bewijsmiddel in een eventuele strafprocedure tegen de advocaat, dient volgens het hof te worden beantwoord door de strafrechter, die daarbij gebonden is aan het toetsingskader dat op de voet van artikel 6 EVRM met betrekking tot het *nemo tenetur*-beginsel is ontwikkeld. Nu het Openbaar Ministerie had toegezegd dat 'al hetgeen door of namens verweerder in deze procedure zal worden verklaard, niet in een eventuele strafzaak tegen hem zal worden gebruikt, noch aan enig buitenland zal worden verstrekt', valt

volgens het hof bovendien niet in te zien dat de verplichting om in de tuchtprocedure te verklaren strijd zou kunnen opleveren met het recht op een eerlijk proces zoals neergelegd in het EVRM. Ook het door de advocaat gedane beroep op zijn geheimhoudingsplicht wordt door het hof niet gehonoreerd. Daartoe merkt het hof allereerst op dat de advocaat er een te ruime formulering van deze plicht op nahoudt. De advocaat heeft een verschoningsrecht in het kader van zijn juridische dienstverlening aan een rechtzoekende die zich tot hem heeft gewend vanwege zijn hoedanigheid van advocaat. Zijn geheimhoudingsplicht beperkt zich tot datgene wat zijn cliënt hem heeft toevertrouwd. Nu het in deze zaak echter ging om gedragingen van de advocaat jegens een getuige, komt de advocaat in beginsel geen geheimhouding toe. De advocaat is daarom gehouden vragen naar waarheid te beantwoorden, tenzij hij duidelijk kon maken dat zijn contacten met de getuige vielen binnen de normale uitoefening van zijn rechtsbijstand aan zijn cliënt. Het hof belast de Deken van een ander arrondissement met het onderzoek dienaangaande. Deze Deken moet het hof onder meer informeren ten aanzien van welke informatie de advocaat zich met vrucht op zijn verschoningsrecht kan beroepen. In afwachting van de uitkomsten van dit onderzoek houdt het hof zijn beslissing aan.

Straf- en tucht recht liggen opnieuw dicht bij elkaar in een tweede uitspraak van het hof van Discipline (ECLI:NL:TAHVVD:2016:133), waarin een voormalige cliënt stelde dat zijn advocaat zwart betaald wilde worden en zich schuldig maakte aan het (pogen tot het) witwassen van gelden. Het hof acht de klager – anders dan de Raad van Discipline – wel ontvankelijk in zijn beklag wegens de aanwezigheid van een eigen belang, maar verklaart de klacht vervolgens ongegrond. Het hof maakt duidelijk dat de bewijslast bij aantijgingen als de onderhavige bij de klager ligt en voegt daaraan toe dat aan het bewijs van criminele activiteiten hoge eisen moeten worden gesteld. Dat de advocaat op

onderdelen meer tegenbewijs had kunnen leveren doet er daarom niet aan af dat het hof de stellingen van klager niet voldoende aannemelijk acht.

Op 4 april 2016 is de tijdelijke richtlijn kostenveroordeling Hof en Raden van Discipline gepubliceerd. Uit die richtlijn blijkt dat een tuchtrechtelijke maatregel de advocaat voortaan € 1000 kost, tenzij er omstandigheden zijn om de advocaat niet in de kosten van de procedure te veroordelen. In de tuchtrechtspraak die na 4 april 2016 is gepubliceerd zijn diverse voorbeelden te vinden van zaken waarin deze kostenveroordeling werd uitgesproken. Eén daarvan betreft een bijzondere uitspraak van de Haagse Raad van Discipline (ECLI:NL:TADRSGR:2016:104), betrekking hebbende op het optreden van een advocaat bij het Internationaal Strafhof in Den Haag (ICC). Volgens klager had de advocaat, daartoe aangewezen door het ICC, tegen zijn uitdrukkelijke wens in voor hem opgetreden, zowel in zijn hoedanigheid van *duty counsel* bij het ICC als in zijn hoedanigheid van advocaat bij de rechter-commissaris. De Raad is van oordeel dat het Nederlandse advocatentucht recht in dit geval van toepassing is, ook indien en voor zover als *duty counsel* werd opgetreden in een andere hoedanigheid dan die van advocaat. In dat laatste geval geldt wel een beperktere toets, namelijk dat sprake is van tuchtrechtelijk verwijtbaar handelen indien verweerder zich bij de vervulling van zijn taken die behoren bij zijn andere hoedanigheid zodanig gedraagt dan wel misdraagt dat daardoor het vertrouwen in de advocatuur wordt geschaad. De Raad neemt kennis van de klacht en acht deze gegrond. Volgens de Raad staat vast dat klager herhaalde malen kenbaar heeft gemaakt dat hij geen prijs stelde op de bemoeienis van verweerder als *duty counsel*, zodat het op de weg van verweerder lag om het ICC te verzoeken hem te ontslaan. Voor wat betreft het verhoor bij de rechter-commissaris geldt dat de advocaat zich niet had mogen laten toevoegen door de rechter-commissaris, dan wel dat hij zich nadien

had moeten terugtrekken. Naast de waarschuwing die de advocaat wordt opgelegd volgt, zoals gezegd, een kostenveroordeling ter hoogte van € 1.000. Ook moet de advocaat de klager € 50 betalen ter compensatie van reiskosten.

Diversen

Gedurende tien jaren heeft Jan Boksem de positie van hoogleraar 'Verdediging in strafzaken' bij de Universiteit Maastricht vervuld. Per 1 februari 2016 neemt Dian Brouwer het stokje van hem over. Het doel van de leerstoel is om de positie van de verdediging in strafzaken te bestuderen en te verbeteren. De bijzonder hoogleraar verzorgt publicaties op het terrein van de leerstoel en levert een bijdrage aan de verdere professionalisering van de strafrechtadvocatuur. Door de leerstoel wordt beoogd een brug te slaan tussen theorie en praktijk.

Ook elders vinden wisselingen van de wacht plaats. Jeroen Soeteman neemt per 1 oktober 2016 het voorzitterschap van de NVSA op zich. Hij neemt die rol over van Geertjan van Oosten en Petra van Kampen, die na het vertrek van Bart Nooitgedagt tijdelijk als interim-voorzitter fungeerden.

Ten slotte kondigen we op deze plaats nog het ophanden zijnde NVSA-congres aan, dat ook dit keer weer plaatsvindt te Maastricht, en wel op 9 en 10 december. Thema is dit jaar het nieuwe Wetboek van Strafvordering. De sprekers zullen op 9 december ingaan op de stand van zaken van de modernisering en de positie van de verdediging daarbinnen in het bijzonder. Op 10 december zal Steven Kay QC de zaal voorlichten over *cross-examination*.

R.J. Baumgardt, T. Felix & T.J. Kelder